

zuje autor, je v podstate neoreformistický program v „ľavičiarскеj“, pseudorevolučnej verzii. E. Mandel vychádza z trockizmu modifikovaného anarchosyndikalistickými elementmi. Autor podrobne skúma sociálnofilozofické, ekonomické názory súčasného „ľavého“ revizionizmu, rozoberá otázky taktiky a stratégie súčasného radikalizmu. Základným problémom u A. Gorzu je protirečenie medzi spoločenskou determináciou človeka, závislosťou jeho konania od objektívnej nevyhnutnosti a úsilím individua o realizáciu svojich osobnostných kvalít. Vyriešenie tohto protirečenia spája Gorz s projektom spoločnosti „iného“, „ľudského“ poriadku, ktorá je protikladná tak reálnemu socializmu, ako aj súčasnému kapitalizmu. E. Mandel vidí hlavnú revolučnú silu súčasnej epochy v „neintegrovaných“ sociálnych vrstvách (technickí a vedeckí pracovníci, intelektuáli a študenti) ako hlavného subjektu realizácie budúcej „ľudskej“ spoločnosti. V otázkach taktiky a stratégie sa Mandel a Gorz zhodujú na spoločnej koncepcii odmietania organizovanosti a uvedomelosti revoluč-

ného hnutia a vystupujú s požiadavkou oslobodenia revolučných síl spod „tlaku teórií“.

Na záver možno konštatovať, že recenzovaná práca tvorí významný a v súčasnosti veľmi aktuálny prínos do marxistickej analýzy a kritiky filozofického revizionizmu. Celá práca sa vyznačuje hlboko filozofickou, ideologickou a politickou analýzou problematiky. Opiera sa o široký záber literatúry a v závere prináša podrobnú a rozsiahlu bibliografiu pozostávajúcu z monografií, zborníkov, časopiseckých štúdií a dizertácií marxistických autorov. Recenzovaná publikácia nielenže pomáha objasniť už predtým sformulované problémy, ale predkladá aj nové stimuly pre ďalšiu prácu v oblasti skúmania a kritiky najmä súčasného filozofického revizionizmu. Náročný, ale prístupný postup a štýl uspokojí, podľa nášho názoru, tak vedeckovýskumné nároky filozofov-specialistov, ako aj prakticko-spoločenské a propagandistické nároky širšieho okruhu čitateľov.

Ladislav Kiczko

SBORNÍK PRACÍ FILOSOFICKE FAKULTY
1976, str. 187

BRNĚNSKÉ UNIVERSITY, roč. XXV, Brno

Pokračujúc v tradícii minulých rokov, prináša aj táto ročenka (vyšla v júli 1977) obsiahly súbor štúdií a recenzií, ktoré prezentujú dobrú teoretickú úroveň filozofických pracovníkov Univerzity J. E. Purkyně v Brne. Problematika statí je rôznorodá. Zastúpené sú užšie a špeciálnejšie otázky (Antonín Jašek: *Súčasná teória vzťahu organizmu k prostrediu a dialektika*), značná pozornosť sa venuje kritike súčasných nemarxistických filozofických a sociologických teórií (I. Holzbachová: *Človek v štrukturalistickej kritike antropolizmu*, H. Havlasová: *K niektorým psychoanalytickým kon-*

cepciám človeka a jeho dejín, P. Pácl: *Problém voľného času v súčasnej západnej sociológii*), sú tu ďalej historicko-filozofické štúdie (M. Daňhel: *Stredoveký majster dialektiky*, E. Radvan: *K niektorým problémom v chápaní prirodzeného práva u Thomasa Hobbesa*, J. Nechutová: *Jaroslav Ludvíkovský a filozofia*) a konečne sú pripojené aj tri príspevky — prednášky, ktoré odznali na rozličných konferenciách v ČSSR a v Moskve (G. G. Davtan: *Mierová koexistencia a ideologický boj v súčasnej dobe*, A. O. Nelep: *Predmet a obsah metodiky výuky marxisticko-leninskej filozofie*, I. Hodov-

ský: *Aktuálne otázky vedeckého ateizmu v Československu*). Mimoriadne bohatá a obsahovo hodnotná je časť recenzie, ktorá tvorí vlastne samostatnú prílohu zborníka (takmer štyridsať petito v vytlačených strán).

Pri takom širokom okruhu problémov a rôznorodosti materiálu nemožno v krátkej recenzii venovať pozornosť všetkým príspevkom. Upozorním iba na niektoré, ktoré sa mi vidia filozoficky najrelevantnejšie alebo inak podnetné či aktuálne.

Štúdia Holzbachovej načiera do nedávno veľmi živých polemík štrukturalizmu proti antropologizmu v západnej filozofii, ktoré je treba poznať aj nám, pretože sa na nich zúčastňuje často aj marxistická filozofia. Autorka podáva so zmyslom pre podstatné momenty genézu a základné kategórie západného štrukturalizmu (štruktúra, nevedomie, znak), ktoré oprávňujú o ňom hovoriť ako o jednotnom prúde vnútri spoločenských vied — napriek jasným diferenciam v jednotlivých disciplínach a u jednotlivých autorov [napr. E. Durkheim, F. de Saussure, J. Piaget, C. Lévi-Strauss, M. Foucault, L. Althusser]. Upozorňuje však na značnú variabilitu v chápaní týchto kategórií, ktorú pripisuje čiastočne rozličnej povahe materiálu, na ktorom sú demonštrované (sociológia, lingvistiká, etnológia, psychológia), čiastočne metodologickej a filozofickej afinity k nerovnakým teoretickým bázam [pozitivismus, marxizmus, kantovstvo] a tiež rozdielnej schopnosti prepojenia výsledkov špeciálnovedných bádání do filozofickej roviny.

Filozofické meritum štrukturalistickej kritiky antropologizmu analyzuje Holzbachová na jej nevedeckom chápaní dejín a človeka. Neúspech štrukturalistických pokusov vyrovnáť sa s touto najšpecifickejšou problematikou humanitných vied (inak pokusov väčšinou nepriamych, implicit-

ných) vidí autorka v odmietnutí problematiky človeka a dejín ako problémov, ktoré vraj nemožno prísne vedecky skúmať a objektívno-racionálne vysvetľovať [o čo ide vo vlastnom zmysle slova napr. marxistickej filozofii]. Odhaľujúc gnozeologické a spoločenské korene štrukturalistického ahumanizmu a ahistorizmu, naznačuje mnohostranné implikácie tohto postojá: objektivistickú redukciu reálneho ľudského sveta a reálnych ľudských síl na metafyzické súbory štruktúr, redukciu tvorivého spoločensko-historického subjektu na kombinatorické produkty neuvedomelého ľudského ducha (v konečnom dôsledku mozgu ako prírodno-biologického faktora), redukciu kultúry na prírodu, spoločenskej praxe na manipulačné mechanizmy atď. Štúdia vyúsťuje jednak do charakteristiky spoločných teoretických chýb buržoázneho antropologizmu a štrukturalizmu (abstraktný človek), jednak do odhalenia ideologickej funkcie štrukturalizmu v tej fáze krízy buržoáznej spoločnosti, v ktorej už filozofia renonsovala na akýkoľvek pokus zmeniť existujúce pomery (o čo sa ešte usiloval napr. existencialistický antropologizmus).

Autorka štúdie *O niektorých psychoanalytických koncepciách človeka a dejín* H. A v l a s o v á dochádza k podobným záverom o teoreticky zjednodušujúcich a spoločensky prinajmenej pomýlených dôsledkoch filozofických extrapolácií a zovšeobecnení psychoanalýzy. Pripúšťa síce, že v priebehu polstoročia prešiel pôvodný psychoanalytický biologistický model S. Freuda rozličnými interpretáciami (mnohé z nich sa hlásia aj k Marxovi), no v princípe sa ani jeden z jeho pokračovateľov celkom nezbabel psychoanalyticky „posunutého“ pohľadu na človeka: ako na abstraktné psychologické a prírodne antropologické jednotku. Z celej plejády psychoanalytických

konceptii sústreďuje sa v prítomnej štúdií na koncepcie Freuda, Fromma a Marcuseho. Konfrontuje filozofické aspekty ich riešenia takých otázok, ako sú: otázka ľudskej prirodzenosti, determinizmus a sloboda, masa a elita, problém budúcnosti človeka a vývinu spoločnosti. Freudovo stanovisko k nim považuje za biopsychologické, mechanisticko-deterministické, konzervatívne a kultúrno-pesimistické. Naznačuje ďalej, v čom Fromm a Marcuse tento postoj prekonávajú progresívnejším spoločensko-historickým hľadiskom a dôrazom na aktívnu, tvorivú dimenziu človeka (provenienciu týchto názorov tvorí marxizmus a existencializmus). Obaja títo myslitelia, konštatuje však Havlasová, v konečnom dôsledku neprekračujú chápanie človeka ako sublimovanej pudovej bytosti s nemeniteľnou prirodzenosťou a individualistickou uzavretosťou. Preto aj ich „kritickú revolúciu“ voči kultúre a životu súčasnej kapitalistickej spoločnosti hodnotí Havlasová adekvátne iba ako utopickú maloburžoáznu ilúziu, výraz intelektuálneho elitárstva a abstraktného humanizmu bez reálneho spoločensko-triedneho revolučného zázemia. Ukazuje to aj na skutočnosti, že ich odvolávanie sa na Marxa je súčasne spojené — popri psychoanalytikom a existencialistickým východiskom — s odmietnutím marxisticko-leninskej teórie dejín a praxe reálneho socializmu.

Z okruhu historicko-filozofických štúdií zaujme čitateľa zasvätené napísaná Daňhelova stať o stredovekom mystikovi-dialektikovi, Majstrovi Eckhartovi z Hochheimu. Práca je súčasťou autorovho úvodu k pripravovanému českému prekladu filozofického diela tohto zatiaľ nedoceneného stredovekého dialektika (Eckhart, dominikánsky mních a kazateľ, mal k Čechám priamy vzťah, keďže bol počas ich generálnym vikárom. E. V.).

Autor v štúdií inštruktívne ukazuje, ako pod povrchom starých scholastických aristotelovsko-tomášovských kategórií vyjavuje sa nový významový náboj vďaka Eckhartovmu svojrázne mystickému, dynamicko-dialektickému preniknutiu do procesu bytia, prírodných a ľudských vecí. Osobitne vysoko hodnotí Daňhel Eckhartovu etiku založenú nielen na myšlienke prirodzenej rovnosti ľudí, ale aj na ich schopnosti stať sa rovnými „bohu“. Ak v ontologickej problematike deštruoval tento smelý duch stredoveku teologické dogmy o bohu a svete, rozpúšťiac ich v protirečivom procese neustáleho tvorenia sa všetkého, tak v etike povýšil človeka na božieho spoluprotvorcu v sebe samom ako kultivujúcej a zušľachtľujúcej sa bytosti.

Dobrá odbornú úroveň má aj stať Eduarda Radvana o Hobbesovej teórii prirodzeného práva. Skúma teoretické a spoločenské východiská prirodzeného práva, jeho obsahové možnosti ako práva na všetko — od sebazáchovy cez rozličné formy slobody až po absolútnu moc — a napokon vzťah prirodzeného práva a morálky. Štúdií by však bolo na osoh, keby si autor bol bližšie všimol spätosť Hobbesových názorov s konkrétnou spoločensko-politickou realitou súdobého Anglicka a v tejto súvislosti plastickejšie naznačil dištinkcie v riešení obsahu prirodzeného práva u Hobbesa v porovnaní s neskoršími koncepciami Locka a najmä Rousseaua.

V sérii historicko-filozofických statí treba oceniť jubilejný príspevok Jany Nechutovej o Jaroslavovi Ludvíkovskom k jeho osemdesiatym narodeninám. Klasický filológ Ludvíkovský, ktorý pôsobil dlhé roky aj na našej bratislavskej univerzite J. A. Komenského, má, ako ukazuje autorka, zásluhy i v oblasti československej filozofie. Jeho prínos k dejinám filozofie hodnotí autorka v rámci troch te-

matických okruhov: antická filozofia, komeniológia a antické tradície v českej a slovenskej filozofii. V prvom vyzdvihuje Ludvíkovského práce z problematiky epikureizmu, v druhom závažné materiálové štúdie ku Komeniského Ceste svetla, v treťom pripomína Ludvíkovského „objavenie“ vplyvu antiky na české a slovenské národné obrodenie [Dobrovského klasická humanita, Kollárova anticko-kresťanská syntéza a ďalšie].

Mnoho podnetného predovšetkým pre propagandistickú a pedagogickú prácu možno získať zo statí Davšana a Nelepa. Hodovského príspevok, ktorý predniesol na sympóziu o otázkach ateizmu v Moskve r. 1975, je po teoretickej stránke hodný povšimnutia najmä v časti, kde sa autor usiluje formulovať konkrétne úlohy pre vedeckovýskumnú prácu v oblasti vedeckého ateizmu v Československu. Neformuluje ich totiž z pozícií abstraktnej úvahy, ale s ohľadom na skutočnú svetonázorovú situáciu a zložitý historicko-ideový vývin u nás v tejto oblasti.

Napokon by bolo treba aspoň heslovite naznačiť, čo všetko sa recenzuje zo svetovej filozofickej produkcie v tomto zborníku. Tak napr. E. V. Iljenkov, *Dialektická logika* (Moskva 1974), *Metodologické a historické štúdie z oblasti prírodných a spoločenských vied* [Zborník štúdií, Dordrecht-Boston 1974], N. Rotenstreich, *Filozofia — pojem a jeho prejavy* [Dordrecht 1972], G. Klaus

— M. Bühr, *Filozofický slovník II. zv.* [Leipzig 1974], J. Mittelstrass, *Novovek a osvietenstvo* [Berlín—New York 1976], B. W. Reimann, *Psychoanalýza a geštalť-teória* [Darmstadt a Neuwied 1973], D. Wyss, *Vzťah a geštalť* [Göttingen 1973], A. Heus, *Kritika ideológie* [Berlín—New York 1975], E. J. Batalov, *Filozofia vzbury* [Kritika ideológie ľavého radikalizmu, Moskva 1973], B. F. Poršnev, *O počiatku ľudských dejín* (Moskva 1974), W. Senko, *Predhumanistické tendencie v poľskej filozofii XV. stor.* [Wrocław—Warszawa—Krakow—Gdaňsk 1973], M. Kaňák, *John Wiclef. Život a dielo anglického Husovho predchodcu* (Praha 1973), *Rudolf Carnap, logický empirista*. [Zborník prác zostavený J. Hintikkom, Dordrecht 1975], J. W. Dalfert, *Logika náboženského jazyka* [Mníchov 1974], P. Patschovsky, *Počiatky trvalej inkvizície v Čechách* [Berlín—New York 1975], E. Mach, *Poznanie a omyl* [Dordrecht-Holland 1976 a ďalšie].

Všetky recenzie sa usilujú o maximálne jasné a inštruktívne priblíženie problémov recenzovaných prác nášmu čitateľovi, poukazujú na ich klady a prínosy pre skúmané otázky, pričom, najmä pokiaľ ide o nemarxistických autorov a knihy, zaujímajú k nim kritický postoj vyplývajúci z našej svetonázorovej a metodologickej platformy.

Elena Váisssová

DIALEKTIKA AKO LOGIKA A METODOLÓGIA VEDY

V. I. STOLAREV, *Dialektika kak logika i metodologija nauki*. Moskva 1975, 247 s.

„Logika neobsahuje žiadne poznanie, nedáva zákony bytia, ale základy myšlienkového poriadku.“ [1, s. 16] Oproti tejto nesprávnej novopozitivistickej téze sa v prácach niektorých súčasných marxistických filozofov

kladie priamo protikladná téza — myšlienkový poriadok, ktorý skúma logika, je taký istý ako poriadok v samom bytí, prípadne (čo už je slabšie tvrdenie) sa hovorí o špecifickom prejave všeobecných zákonov bytia, kto-